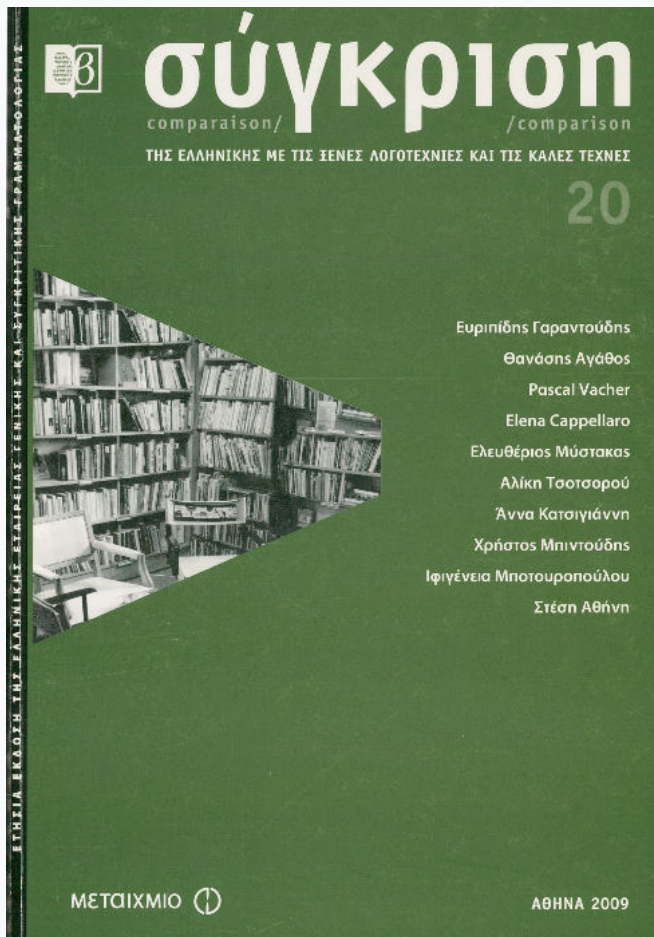

Σύγκριση/Comparaison/Comparison

Τόμ. 20 (2009)

"Ηχους χώρα": Ένα συγκριτολογικό ταξίδι μέσα από τέσσερις αιώνες λογοτεχνίας. Gerald Gillespie, Echoland. Readings from Humanism to Postmodernism

Εύη Πετροπούλου

doi: [10.12681/comparison.68](https://doi.org/10.12681/comparison.68)

Copyright © 2017

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πετροπούλου Ε. (2017). "Ηχους χώρα": Ένα συγκριτολογικό ταξίδι μέσα από τέσσερις αιώνες λογοτεχνίας. Gerald Gillespie, Echoland. Readings from Humanism to Postmodernism. *Σύγκριση/Comparaison/Comparison*, 20, 229–232. <https://doi.org/10.12681/comparison.68>

«Ηχούς χώρα».
Ένα συγκριτολογικό ταξίδι
μέσα από τέσσερις αιώνες λογοτεχνίας

Gerald Gillespie, *Echoland. Readings from Humanism to Postmodernism*, Brüssel, Bern, Berlin, Frankfurt a.M., New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2006 (Σειρά: *Nouvelle poétique comparatiste / New Comparative Poetics*, τόμος 19ος), 334 σελίδες

Τι προκύπτει συγγραφικά, όταν ένας από τους πρωτεργάτες του χώρου της συγκριτικής γραμματολογίας επιχειρεί ένα ταξίδι μέσα από τέσσερις αιώνες λογοτεχνικής ιστορίας, επιδιώκοντας να μελετήσει τα διακειμενικά, διαπολιτισμικά και διασυστημικά ίχνη τα οποία κατέλιπαν σε γραπτά μνημεία μια σειρά από αρχετυπικές φιγούρες, όπως ο Φάουστ, ο Άμλετ, ο Δον Ζουάν, ο Δον Κιχώτης, ο Οιδίποδας, των οποίων ο «αντίλαλος» καθόρισε τη λογοτεχνική γραφή από την εποχή του ουμανισμού μέχρι τη σύγχρονή μας μετανεωτερικότητα; Ο λόγος για το τελευταίο πόνημα του έγκριτου (ομότιμου πλέον) καθηγητή συγκριτολογίας του Πανεπιστημίου του Στάνφορντ (Stanford University, USA) Gerald Gillespie, ο οποίος διετέλεσε επί σειρά ετών πρόεδρος της Διεθνούς Εταιρείας Συγκριτικής Γραμματολογίας (ICLA). Στο πρόσφατο βιβλίο του με τίτλο *Ηχούς Χώρα* (*Echoland. Readings from Humanism to Postmodernism*) επιχειρεί μέσα από 18 ανεξάρτητες αλλά θεματικά συναφείς με-

ταξύ τους συγκριτολογικές μελέτες – με οδηγούς του τους προαναφερθέντες χαρακτήρες – να εξιχνιάσει το τοπίο της νεότερης λογοτεχνίας, εκκινώντας κάθε φορά από διαφορετικά ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας.

Όπως υποδηλώνει και ο τίτλος, ο οποίος αποτελεί «ηχώ» ενός έργου του James Joyce,¹ ο συγγραφέας εστιάζει την ερμηνευτική του προσπάθεια στην ανάδειξη της πολυλειτουργικότητας και του πολυεπίπεδου της λογοτεχνίας, προσπαθώντας να εντοπίσει πρωτίστως τις διασυστημικές αναφορές² μεταξύ των διάφορων μορφών αφήγησης με ίδια θεματολογία. Πιο συγκεκριμένα: Ο Gillespie αντιλαμβάνεται τα λογοτεχνικά έργα που εξετάζει ως «αντίλαλο», «αντήχηση» ή ως «ηχώ» αφενός του ευρύτερου κοινωνικοϊστορικού ορίζοντα στον οποίο εντάσσονται και αφετέρου των πολιτισμικών αναφορών που εκφράζονται στα κοσμολογικά, μυθοποιητικά κ.ά. μοτίβα, στα στερεότυπα αλλά και στις εικόνες που παρουσιάζονται στα κείμενα αυτά. Έτσι, π.χ., εξετάζει τα

ίχνη, ορατά ή συγκαλυμμένα, που αφήνουν οι εκάστοτε μεταμφιέσεις των χαρακτήρων στη λογοτεχνική τους διαδρομή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα κεφάλαια³ τα οποία ο Gillespie αφιερώνει με έναν μάλλον ιδιότυπο τρόπο σε τρεις από τις σημαντικότερες μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας: τον Δον Ζουάν, τον Οιδίποδα και τον Φάουστ. Στο κεφάλαιο που επιγράφεται «Domesticating Don Juan»,⁴ ο Gillespie καταγράφει και αναλύει τις μεταμορφώσεις του ήρωα από την εποχή του μπαρόκ μέχρι σήμερα, από τον Tirso de Molina και τον Μολιέρο μέχρι τον Galdós και τον Shaw, και προσεγγίζει ερμηνευτικά την –πάντα άγονη– προσπάθεια για υποταγή της ερωτικής διάστασης του χαρακτήρα.

Μια ενδελεχή θεώρηση του διακειμενικού πλέγματος που συνοδεύει την εικόνα και τα ψυχαναλυτικά στερεότυπα του Οιδίποδα προσφέρει το ενδέκατο κεφάλαιο, που φέρει τον τίτλο «Romantic Oedípus»,⁵ στο οποίο εμφανίζεται ένας ρομαντικός αλλά ταυτόχρονα πολύ σύγχρονος Οιδίποδας. Η πρωτοτυπία της μελέτης συνίσταται στο γεγονός ότι ο συγγραφέας περιορίζει το ενδιαφέρον του σε κείμενα που εντάσσονται στην εποχή του ρομαντισμού (ο Gillespie εξετάζει συγκριτικά έργα των Novalis, Eichen-dorff, Brentano, Tieck και πολλών άλλων εκπροσώπων του γερμανικού κυρίως ρομαντισμού) – και, παρότι δια-

πιστώνει την έλλειψη ενδιαφέροντος για την πρόσληψη της σοφόκλειας τραγωδίας κατά το ρομαντισμό, καταφέρνει να εντοπίσει επιτυχώς τα διαφορετικά στοιχεία της οιδιπόδειας μοίρας στα οποία εστιάζουν την προσχή τους οι εκάστοτε συγγραφείς.

Στο κεφάλαιο που επιγράφεται «Faust en Pataphysicien»,⁶ η διεισδυτική ματιά του Gillespie αποκαλύπτει την κωμική διάσταση της φασουστικής περσόνας που συνθέτει ο γάλλος συγγραφέας και πρόδρομος του σουρεαλιστικού θεάτρου Alfred Jarry, η οποία οδηγεί τον ανυποψίαστο αναγνώστη μακριά από τους προβληματισμούς της εποχής του Goethe, τον εισάγει στη σύγχρονη κωμική νουβέλα μέσα από τα έργα και τις ημέρες του «αντιφιλοσόφου» Δρα Faustroll⁷ και τον μυεί στην ιδιότυπη λογική της «παταφυσικής» (pataphysics),⁸ που γειτνιάζει με το παράλογο.

Ο Gillespie αφιερώνει, ωστόσο, και μια σειρά κεφαλαίων σε θεματικές ενότητες που αφορούν εξειδικευμένες τεχνικές γραφής, όπως η πολυγλωσσία στην ύστερη νεωτερική νουβέλα και ποίηση,⁹ οι μέθοδοι αυτοκατανόησης του υποκειμένου¹⁰ ή ακόμα η αυτοαναφορικότητα που χαρακτηρίζει τις παρουσιάσεις της μορφής του καλλιτέχνη σε έργα της νεωτερικότητας, όπως του Mann ή του Joyce.¹¹ Σε κάποιες από τις μελέτες του τόμου, το ενδιαφέρον του συγγραφέα επικεντρώνεται σε μια πιο εξειδικευμένη

(και ενίοτε σύγχρονη) θεματολογία, όπως οι «έκκεντρικοί» κόσμοι των σατιρικών έργων του αμερικανού Ebenezer Cooke,¹² η καλλιτεχνική διάσταση του ερωτικού ονείρου,¹³ οι φορείς και ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ιστορίας¹⁴ στη ρομαντική λογοτεχνία αλλά και στις μυστηριώδεις και τρομακτικές μορφές, τις οποίες λαμβάνει το αλλότριο¹⁵ από το ρομαντισμό και εξής. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η εμμονή του συγγραφέα σε κάποια ειδολογικά και υφολογικά συμπλέγματα, όπως το κωμικό, το γκροτέσκο ή το χιουμοριστικό – εμμονή η οποία υποφώσκει στα περισσότερα από τα κεφάλαια του τόμου και τα καθορίζει.

Το βιβλίο του Gerald Gillespie ταξιδεύει τον αναγνώστη μέσα από εντελώς διαφορετικά συγγραφικά τοπία (όπως αποδεικνύει η πολυσχιδία των ειδών, των εποχών, των μορφών και του ύφους των κειμένων που επιλέγει), στα οποία ο συγγραφέας ανιχνεύει επιτυχώς τις «αντηχήσεις» του παγκόσμιου λογοτεχνικού σύμπαντος, αναδεικνύει ταυτόχρονα τους θεωρητικούς προβληματισμούς που συνδέονται με την εκάστοτε θεματική, ενώ μεθοδολογικά συνηγορεί σε μια πολυ-

πολιτισμική προσέγγιση της λογοτεχνίας. Ο συγγραφέας εφαρμόζει αυστηρά –όπου δεν ακολουθεί μια συγκεκριμένη θεωρία– μια συστηματική άρνηση των συστημάτων, προκρίνοντας (αντί της θεωρίας) την πράξη της σύγκρισης, τονίζοντας την αμεσότητα και την ορθότητα του εμπειρικού αποτελέσματος. Ο Gerald Gillespie καταφέρει έτσι να ανιχνεύσει την «ανδρομική σημασιολογία» (retrosemanantics)¹⁶ των «αντηχήσεων» που εντοπίζει, να «επαναβιώσει τα πολιτισμικά σημαίνοντα» στα κείμενα που εξετάζει, να «άρει τα εμπόδια», ώστε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, να μπορέσει να «επικοινωνήσει με τους νεκρούς» και να «αποκωδικοποιήσει» την «ερμητική γραφή» τους – κατορθώνει, δηλαδή, να επιτύχει τους στόχους που θέτει στον Πρόλογο,¹⁷ εκδίδοντας έτσι για μία ακόμα φορά έναν τόμο εκ των ουκ άνευ για τη βιβλιοθήκη κάθε μελετητή της συγκριτικής γραμματολογίας.

Εύη Πετροπούλου
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας
και Φιλολογίας

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1 Πρόκειται για έννοια που εμφανίζεται στο *Finnegans Wake* του J. Joyce, όπως ομολογεί ο ίδιος ο Gillespie. Βλ. σχετικώς την Εισαγωγή του τόμου («Introduction»,

σσ. 13-18, ιδίως σ. 13) αλλά και το τελευταίο κεφάλαιο του τόμου με τίτλο «Entering Echoland», σσ. 283 κ.ε.

2 Σε παλιότερη μελέτη του ο Gillespie

έχει ασχοληθεί, εξάλλου, εκτενώς με την προσπάθεια του Niklas Luhmann να διατυπώσει μια μέθοδο συγκριτικής θεωρήσης των τεχνών η οποία να βασίζεται στη συστημική θεωρία (*By Way of Comparison. Reflections on the Theory and Practice of Comparative Literature*, Paris, Honoré Champion, 2004).

3 Πρόκειται για τα κεφάλαια II, XI και XII.

4 Βλ. σσ. 37 κ.ε.

5 Βλ. σσ. 175 κ.ε.

6 Βλ. σσ. 211 κ.ε.

7 Ήρωας του έργου του Alfred Jarry (1873-1907) με τίτλο *Gestes et opinions du docteur Faustroll, pataphysicien (Exploits and Opinions, of Dr. Faustroll, pataphysicien)*, το οποίο είδε το φως της δημοσιότητας μετά το θάνατο του συγγραφέα.

8 Πρόκειται για ψευδοφιλοσοφικό εύρημα του Α. Jarry, που παρωδεί τις μεθοδολογικές και γενικότερα τις θεωρητικές εξάρσεις της επιστήμης. Ως «παταφυσική» ορίζει ό,τι υπάρχει πέρα από τη μεταφυσική. Η «παταφυσική» αντιλαμβάνεται ως αντικείμενό της τους νόμους και κανόνες που διέπουν... τις εξαιρέσεις, βιάσει των οποίων εξηγείται το σύμπαν. Έτσι, κάθε γεγονός μέσα σ' αυτό γίνεται αντιληπτό ως μοναδικό και συνεπώς ως εξαίρεση. Γνωστότεροι θιασώτες της «παταφυσικής» είναι ο Jean Genet, ο Eugene Ionesco, ο Raymond Queneau, ο Boris Vian κ.π.ά.

9 Κεφάλαιο XV: κεφάλαιο για την πολυγλωσσία με τίτλο «Multilingualism in

the High Modernist Novel and Poem» (σσ. 253 κ.ε.). Στην ίδια κατηγορία θα κατέτασσα και το κεφάλαιο I για τη «Σημασία του Ασήμαντου», όπου ως «ασήμαντο» ο Gillespie αντιλαμβάνεται τους γρίφους και τα παιχνίδια στην κωμική παράδοση από την Αναγέννηση και εξής («The Relevance of the Irrelevance», σσ. 19 κ.ε.).

10 Ενδεικτικά αναφέρω εδώ το κεφάλαιο XIV με τίτλο «Difficult Byways on the Road to Modernity» (σσ. 237 κ.ε.).

11 Βλ. ενδεικτικά το κεφάλαιο XVI: «Portraits of the Artist as a Young Siegfried. Mann's Felix and Joyce's Stephen Approach the Supreme Mysteries» (σσ. 261 κ.ε.).

12 Κεφάλαιο IV: «Onward to Brave new Worlds» (σσ. 71 κ.ε.).

13 Κεφάλαιο VI: «The Fine Art of Erotic Dreaming in Eighteenth-Century Literature» (σσ. 105 κ.ε.).

14 Κεφάλαιο VIII: «Agents and Agency of History in Romantic Literature» (σσ. 135 κ.ε.).

15 Κεφάλαιο X: «Mysterious and Terrifying Others since Late Romanticism» (σσ. 167 κ.ε.).

16 Πρόκειται για όρο που ο Gillespie δανείζεται από τον Fritz Senn. Βλ. σχετικά την Εισαγωγή (Introduction), σ. 15. Εκεί ο συγγραφέας παραπέμπει στον Senn, και συγκεκριμένα στη μελέτη του «Retrospectives: How Understanding Trails Behind», στο *Papers on Joyce*, αρ. 7/8 (2001-2002), σσ. 7-43.

17 Βλ. *ό.π.*, σσ. 15 κ.ε.